

REFERÁTUMOK

KÖNYVEK

5/K/69

026:061.23/410/

Beszámoló az Aslib 1967. évi munkájáról/The work of Aslib. Annual report./

Report of the Council for the year ended 31st December 1967, presented at the Annual General Meeting, 1968. /By/ J. Blackwell, A.H. Holloway, /etc./ London, Aslib /1968/. 31 p.

Pénzügyi helyzet

Az Aslib /Association of Special Libraries and Information Bureaux = Szakkönyvtárak és Tájékoztatási Irodák Szövetsége/ számottevő pénzügyi támogatást kap munkája szélesítéséhez az OSTI-től /Office for Scientific and Technical Information = Tudományos és Műszaki Tájékoztatási Hivatal/. Ez teszi lehetővé, hogy bővítse kutatási tevékenységét és tanácsadási szolgáltatásait. Az utóbbiakra költött kiadások 21 618 £-ról 37 808 £-ra emelkedtek, melyeknek 65 %-át az OSTI juttatásaiból fedezték. Az Aslib kutatási és tanácsadási kiadásai 1969-ben várhatóan 70 000 £-ot fognak kitenni.

Kutatási tevékenység

A Kutatási Osztály 18 fős létszámmal folytatta előző évi programját, s ennek keretében a gépesítéssel, operációs tanulmányokkal, a felhasználók szükségleteivel, valamint a tájékoztatási és tanácsadási szolgáltatásokkal foglalkozott.

Négy kutatási témát fejezett be:

1. a plazmafizika szakirodalmát elemezték;

2. számbavették és rangsorolták Nagy-Britannia eredeti /primer/ tudományos cikkeket közlő folyóiratait;

3-4. vizsgálták a műszaki könyvtárak használatát és a társadalomtudományi szakirodalom felhasználását.

Hat újabb kutatási témát vettek fel a programba:

1. az egyetemi könyvtárak adminisztratív jellegű munkafolyamatainak összehasonlító elemzése, amelynek közvetlen célja, hogy ezeket az eljárásokat tökéletesítsék, továbbá annak megvizsgálása, hogy mely munkafázisok alkalmasak a gépesítésre;

2. a bibliográfiai egységek formájának és használatának vizsgálata, hogy ezeket a gépi tárolás és visszakeresés számára alkalmassá tegyék; ehhez több közművelődési, ipari és egyetemi könyvtár rendszerét elemezték;

3. a könyvtári eljárások és munkafolyamatok gazdaságosságának tanulmányozása, különös tekintettel a könyvtárosi munka helyes megszervezésére;

4. a számíterek nyújtotta adattárolási módszerek felhasználási lehetőségei területi könyvtárakban;

5. computeres szedéssel kiírt irodalomkutatás elkészítésének költségei és technikája /a kísérleti kiadvány az Aslib disszertáció-indexe lesz/;

6. a jelenlegi tájékoztatási szolgáltatások vizsgálata a fémfeldolgozás területén.

A kutatási osztály konzultációs tevékenységet is végzett külső szervek számára. Pl. a Society for Analytical Chemistry /Analitikus Kémiai Intézet/ kérésére megvizsgálta a felhasználók észrevételeit az Analytical Abstracts-szel kapcsolatban.

Oktatási tevékenység

Az Aslib a FID megbízásából rendezte meg Londonban a tudományos tájékoztatási munka oktatási kérdéseivel foglalkozó konferenciát. Ennek eredményeképpen elvállalta a dokumentációs és tájékoztatási tankönyvek nemzetközi jegyzékének összeállítását és kiadását International list of textbooks címen.

Az Aslib 1967-ben 12 tanfolyamot tartott mintegy 400 résztvevőnek. Uj kezdeményezés volt 2 tanfolyam indítása Skóciában: az egyik a szabadalmak kezeléséről, feldolgozásáról, a másik könyvtárhasználati bevezető tanfolyam volt egyetemi hallgatók részére. Kiadtak egy brosurát /Information work as a career/, amely a tájékoztatási munkát, mint hivatást és életpályát mutatja be, s választ ad a lehetséges oktatási és képzési formákról; a Wide horizons c. program, illetve brosurá pedig az érdeklődést kívánta felkelteni a tájékoztató munka iránt a könyvtárszakos hallgatók között.

Konferenciák és ülések

Az Aslib által szervezett legfontosabb rendezvények a következők voltak:

1. Az első Aslib Annual Lecture /évi felolvasó ülés/ a tájékoztató munka jövőjéről;

2. A 41. Annual Conference /évi konferencia/: előadások hangzottak el a tájékoztatási munkáról, a gépesítés különböző szempontjairól, a műszaki és természettudományok területén a szakirodalmi kooperációról.

3. Egynapos továbbképzés a computer-szakemberek és dokumentalisták számára.

4. Egynapos konferencia az ipari tájékoztatási szakemberek képzéséről az ujonnan létesített Industrial Training Boards /Ipari Oktatási Testületek/ vezetői számára.

/Németh É./

6/K/69

347.771/.772

Külföldi szabadalmi és védjegyjog

[Irták:] Bernauer Magda, Palágyi Tivadar [stb.]

Szerk. Vida Sándor, 2. átd. kiad.

Bp. Felsőokt. Jegyzetellátó V. 1968.

321 p.

/Mérnöki Továbbképző Intézet előadássorozatából: 4614./

A Mérnöki Továbbképző Intézet által kéziratként közrebocsátott Külföldi szabadalmi és védjegyjog című jegyzetet a szabadalmi ügyvivőkön kívül előnyösen használhatják azok az ipari és külkereskedelmi dolgozók, akik külföldi szabadalmi és védjegyjoggal foglalkoznak.

A kézirat két fő részt tartalmaz: I. általános részt

II. különös részt.

Az Általános rész a külföldi szabadalmi jogok jellemzőit tárgyalja, kiemelve az egyes szabadalmi eljárások azonos és megkülönböztető jellegét. Ismerteti továbbá azokat a fontosabb alapfogalmakat, melyeket a szabadalmi törvények nem határoznak meg, vagy esetleg meg sem emlitenek. Ezek az alapfogalmak a gyakorlatban a hagyományoktól, a tételes jogtól, a joggyakorlattól stb. függően egymástól eltávolodtak és ezért számos esetben bővebb magyarázatra szorulnak. Ilyenek pl. a termékszabadalmak, melyeket számos országban nem ismernek el.

További vitatott kérdés az újdonság, a szabadalomképesség, a haladó jelleg és a találmányi szint meghatározása vagy adott esetben ennek eldöntése. A szabadalmi igénypontok meghatározásánál a különböző jogrendszerek között már bizonyos foku egységet tudnak felfedezni, melyeket különböző sémák bemutatásával a szerző részletesen megmagyaráz.

A kézirat foglalkozik továbbá a szabadalom megsemmisítésének, fenntartásának és megszűnésének feltételeivel. Így röviden kitér a bejelentői, felszólalási, újdonságvizsgáló, vegyes, halasztott érdemi vizsgálati rendszerek ismertetésére.

A kézirat külön részben tárgyalja a vegyipari találmányok szabadalmazásának különleges problémáit. Ezen belül utal a termék-, az eljárás- és az alkalmazás-oltalomra, ami különösen az utóbbi időben a Német Szövetségi Köztársaságban sok vitát váltott ki, pl. a közbenső termék szabadalomképessége.

Különleges elbírálást igényelnek az ötvözetek és keverékek, valamint az analóg eljárások és ezeknek oltalmi köre.

A kézirat további része "Bevezetés a külföldi védjegyjogba" címmel csak a legfontosabb részeket tárgyalja, ezért kívánatos volna a későbbiek során ennek kiegészítése. A védjegyek külföldön ma már olyan fontos szerepet töltenek be, hogy nélkülük a kereskedelem el sem képzelhető. Következésképpen a védjegyjog is annyira kifinomult, különleges gyakorlatot igényel, hogy a külkereskedelemben dolgozók részére elengedhetetlen feltétel ezeknek tüzetes ismerete. Erre utal egyébként "A fejlődés iránya" című fejezetnek az európai védjegygyel, valamint a KGST országok védjegyjogával foglalkozó szakasza.

A Különös rész az egyes országokban érvényes iparjogvédelmi szabályokat ismerteti, melyek különösen szabadalmi, védjegy vagy ipari minta bejelentésével foglalkozó szabadalmi ügyvivők vagy külkereskedelmi dolgozók részére igen áttekinthető, jól összefoglalt tájékoztatást nyújt. Nem tartalmazza viszont a kézirat többek közt Bulgária, Chile, Indonézia, Irak, Kuba stb. országok iparjogvédelmi előírásait.

/Kollmann P./

"
".

FOLYÓIRATCIKKEK

29/69

001.81+002:371.3

Információ és könyvtárügy az oktatásban. /Information und Bibliothekswesen im Unterricht/ - SCHMIDMAIER, D. = ZIID Zeitschrift, 15.k. 5.sz. 1968.okt. p.198-199.

A tudományos információk mennyiségi növekedése nemcsak az információtárolás, -feldolgozás és -hasznosítás új módszereinek és formáinak a kialakítását követeli meg, hanem a felhasználótól is helyes ismereteket kíván az információról.

Az NDK-ban az egységes szocialista képzési rendszerről szóló utasítás intézkedik a szak- és főiskolákon a tudományos munka techni-

kája, a tájékoztatási forrásismeretek és a könyvtárhasználat oktatásáról. A végrehajtás kezdeményezői elsősorban a könyvtárak, tájékoztatási szervek munkatársai.

Számos folyóirat /ZIID Zeitschrift, Die Fachschule, Das Hochschulwesen/ is szorgalmazza az oktatást, amelynek érdekében meg kell valósítani a koordinációt és ki kell alakítani az oktatási anyagot. A képzést ki kell terjeszteni a felsőiskolákra, a szakközépiskolákra és a továbbképzési formákra. Ugyanakkor a felhasználók oktatása téren elmaradás mutatkozik a világszínvonaltól /Szovjetunió, USA, skandináv államok/ is.

A szocializmus fejlett társadalmi rendszerének kialakítása magas szintű általános és szakmai képzést igényel. Szükséges, hogy a tudományok specializálódásának és integrációjának dialektikus kölcsönhatása tükröződjék a tájékoztatás oktatásában is: a "klasszikus" általános könyvtári ismeretek mellett a szakmai információ ismereteit is oktatni kell. E téren sürgősen meg kell oldani a következőket:

a tudományos munka módszere és technikája című studium /hodegetika/ bevezetését egységes tanterv alapján a képzési rendszer minden szintjén. A tanterv tartalmi kialakításáért az érdekelt minisztériumok felelősek. A hodegetika részei:

- a tudományos ismeretek alapjai,
- pszichológiai alapismeretek,
- stilisztika és beszédismeretek,
- rendszertechnika és kartotékolás,
- az irodalom feldolgozása,
- a tanítás, tanulás és olvasás problémái,
- a tudományos kézirat.

A könyvkiadás támogassa a képzési rendszer minden szintjén a felhasználók /tanulók/ oktatását tudományos kézikönyvekkel, tankönyvekkel, népszerű bevezető kiadványokkal.

Ezek segítségével érhető el, hogy a hallgatók ésszerűen dolgozzanak tudományos munkájukon, javítsák oktatási-tanulási eredményeiket és tudásuk saját szakmájukban világszinten álljon.

/Szepesváry T./

30/69

002:371.3

Tájékoztatástudomány és az iskola. /Informationswissenschaft und Schule/ - ZOLL, S. = ZIID Zeitschrift, 15.k. 5.sz. 1968.okt. p.199-200.

Nem először foglalkoznak az oktatók a tájékoztatás problémájával az iskolákban. Aktualitását az új tantervek bevezetése adja, a-

melyek különösen nagy követelményeket támasztanak a tanárokkal szemben. Az új oktatási tervek hagyományos módszerekkel nem valósíthatók meg, a szórványos új módszer-kísérletek pedig keveset segítenek. Elérkezett az idő, hogy a pedagógusok megbarátkozzanak a tájékoztatás és dokumentáció problémáival. Közelebbről: milyen nevelési célokhoz milyen típusú információk tartoznak és milyen tájékoztatási módszerek segíthetik az oktatás-tanulás munkáját.

Az iskolák információs szükséglete feladattípusok szerint a következő:

1. a tanterv teljesítésének irányítása és ellenőrzése,
2. a továbbképzés,
3. az oktatás,
4. a tanulás.

1. A tananyag lelkiismeretes oktatása a tanterv teljesítésének csak egyik feltétele. Az elsajátítás mértékéről az érdemjegyek csak kevés információt adnak. Lényeges tájékoztatást /információt/ az nyújt, hogy az egyes tantárgyak alapelveit a hallgató elsajátította és megértette-e, a megszerzett ismereteket rendszerezni és tudását alkalmazni tudja-e, azaz: a tájékoztatási műfaj szerint a lényegre képes-e visszaadni.

2-3. A továbbképzés és az oktatás területén elsősorban az oktatóknak van szükségük szakmai, pedagógiai és pszichológiai ismeretekre.

4. A tanulás folyamatában tulajdonképpen összekapcsolódik a konkrét tárgy ismeretanyagának elsajátítása a tudományos munka technikájával. Pl. a matematika órán a hallgatók kartoték-rendszert vezetnek. A kartonra az oktatott anyag, illetve anyagrész jellemzői kerülnek. A tanulók a kartonokat saját maguk készítik tanári irányítás mellett, s azokat az osztálymunkában használhatják. Tapasztalat szerint

a hallgatók e könnyítést nem értették félre /de "puskára" sem volt szükségük/;

a kartonokon tárolt információk folyamatos gyűjtése és használata segítségével egyes anyagrészeket könnyebben elsajátítottak, mint meghatározott mondatok, szabályok kívülről történő megtanulásával;

a tanulók megbarátkoztak a szellemi munka egyik technikai módszerével, amely potenciálisan egész sor egyéb felhasználási lehetőséget is magában rejt;

végül a matematikában elért jobb eredmények is bizonyítanak az alkalmazott módszer /dokumentációs technika/ mellett.

/Szepešváry T./

31/69

002.63:621.38/410/

Elektronikai Információs Központ. /Electronic Materials Information Centre/ - ROYLE, A. = Aslib Proceedings, 20.k. 10.sz. 1968. p.404-407.

Az Electronic Materials Information Centre = Elektronikai Információs Központ/ munkatervét az adott szakterület műszaki és gazdasági vonatkozásainak gondos tanulmányozásával alakították ki. Tapasztalataik szerint az elektronikus iparban három, egymástól jól elkülöníthető és a gyakorlatban el is különült működési terület létezik:

- az alapelemek - egykristályok - létrehozása;
- a létrehozott alapelemek vizsgálata, értékelése;
- a készüléktervezés és gyártás.

A központ a fenti három csoport közötti kapcsolat kialakítására és erősítésére törekszik. Ez a tevékenysége különösen hasznos lesz a kifejezetten egyprofilu kis cégek számára.

A központ a következőképpen kapcsolódik be az ipar területén folyó munkába:

az elektronikai anyagok gyártása bonyolult, költséges, időrabló folyamat, viszont hiányzik az új anyagok létrehozó kutatócsoportok munkáját elősegítő és munkájára vonatkozó tájékoztatás: ezért a központ jegyzéket készít a nagytisztaságú anyagokat gyártó cégekről, az újonnan kifejlesztett egykristályok tulajdonságairól és az azt gyártó cégekről is;

gyűjti az új technológiák leírását és tanácsadó szolgálatot szervez mind műszaki, mind gazdasági vonatkozásban.

Az első lépésként felépített részrendszer a kémiai képlet alapján tájékoztatást tud adni az alapanyag-ellátás területéről.

Ez ideig közel 1000 adatot gyűjtöttek össze 400 anyagról, kérdőívek segítségével. A kérdőíveket a gyártó cégekhez küldték ki. A visszaküldött adatlapokat kémiai képlet szerint rendezve tárolják és kézésre xerox másolatot küldenek róluk.

Ugyanezt a szervezést bővítik majd ki a dokumentáció területére is. A bemenettel kapcsolatos szellemi munkát /indexelés stb./ a téma szakembere végzi, míg az információkeresést technikai személyzet látja el.

A további bővítés eredményeképpen az adatok kereshetőek lesznek még:

- a fizikai jellemzők szerint;
- a kristályszerkezet szerint;

az alkalmazások szerint;
a gyártási technológia szerint.

Vizsgálják annak lehetőségét is, hogy egy újonnan megalkotott nyelv segítségével /Command Language for Computer = computervezérlő nyelv/ computeres rendszert építsenek ki. /Schiff E./

32/69

002.63/498/

A dokumentáció és információ korszerű problémái. /Probleme actuale ale documentării și informării/ - TOMESCU, M. = Revista Bibliotecilor, 21.k. 6.sz. 1968. p.334-337.

Romániában a XIX. század első felében kezdődött el a bibliográfiai tevékenység. 1903-1944-ig készült el a Bibliografia românească veche 1508-1830 négy kötetben, 1908-ban a közgazdasági, 1921-ben a filológiai, 1930-ban a régi román kultúra, a folklór és a történelem elemző bibliográfiája stb.

A szocializmus építésének idején - amikor a tudomány és technika rohamos fejlődésnek indult - a dokumentáció és tájékoztatás rontossága növekedett.

Az új társadalompolitikai és gazdasági körülmények között szükségessé vált dokumentációs és információs egységek létesítése. 1948-ban megalakították a Centru de documentare și publicații tehnice al Ministerului Căilor Ferate-t /Vasutügyi Minisztérium Műszaki Dokumentációs Központja/, 1949-ben pedig az IDT-t /Institutul central de documentare tehnică = Központi Műszaki Dokumentációs Intézet/, melynek feladata volt a műszaki szakdokumentáció biztosítása minden területen. Rövidesen más dokumentációs központokat is szerveztek: a vegyipari és kőolajipari /1956/, építésügyi /1957/ társadalomtudományi /1960/, akadémiai /1964/ és mezőgazdasági műszaki-tudományos /1965/ dokumentációs központot.

1965-ben a Román Kommunista Párt IX. kongresszusának határozata alapján megalakították a Consiliul national al cercetării științifice-t /Tudományos Kutatás Országos Tanácsa/ és ezzel megteremtették a dokumentáció és információ korszerűbb alapjait. Ennek hatáskörébe tartozott ugyanis a dokumentáció és információ irányításának koordinálása.

A Tudományos Kutatás Országos Tanácsa 1966-ban kiadott egy tanulmányt: Az információ és dokumentáció jelenlegi helyzetéről a Román Népköztársaságban, s megfelelő intézkedéseket hozott az egységes dokumentáció és tájékoztatás megteremtésére.

Ennek alapján a Biblioteca Centrală de Stat /Országos Központi Könyvtár/ kiadásában megjelent a Bibliografia Republicii Socialiste România az országban megjelent könyvekről és az Articole din publicațiile periodice și seriale c. folyóiratrepertorium.

1968. január 1-től a Cărți straine intrate în bibliotecile din republici socialiste România c. szakosított kiadvány közli az ország összes könyvtárába beérkezett külföldi könyvek jegyzékét.

A dokumentáció és információ koordinálását a tudományos kutatás egységes programja követelményeinek szem előtt tartásával kell végezni, kerülni kell az átfedéseket.

/Bárán D.-né/

33/69

002.66:681.31

A MINSZK 22 típusu computer felhasználása a Gépjárműkutató Intézet mellett működő szakmai tájékoztatási központban. /Využití počítače Minsk 22 v OBIS VTEI při UVMV/ - ZIZKA, R. = Metodika a technika informací, 10.k. 3.sz. 1968. p.32-53.

A prágai Ústav pro výzkum motorových vozidel /Gépjárműkutató Intézet/ mellett működő szakmai tájékoztatási központban két feladatot oldottak meg a MINSZK 22 típusu computeren egy megfelelőképpen módosított KWIC-módszer alkalmazásával. A módszer az Index Radiogenicus előállítási módja révén vált ismertté.

Az Irodalomkutatások a GKI-ben 1958-1966 között című első feladat két részből áll. Az alaprész 1278 irodalomkutatás címét hozza a jelzetek sorrendjében. /Külön jelzetsora van a prágai központ és a jabloneci fiókvállalat irodalomkutatásainak./ Az irodalomkutatás címe alatt az irodalomjegyzékbe felvett dokumentumok számát is feltüntetik.

A második rész a KWIC-módszerrel készített betűrendes index, mely 3400 indexsort tartalmaz. A cím elején + jel, végén ./ jel található. A kulcsszavak betűrendben a lapok közepén helyezkednek el. Egy-egy sorban 60 betűhely van: 24 a kulcsszó előtt, 36 a kulcsszó után. Az alaprészhez a jelzet vezet vissza.

ETO-kivonat a gépkocsiipar számára címen készült el a három részből álló második feladat, amelynek alaprésze - ETO szerinti sorrendben - 1138 gépkocsiipari szakjelzetet közöl. Egy-egy adatszoportjának összetevői: sorszám /a rá való hivatkozás köti össze a második és a harmadik részt az elsővel/, a kurrens irodalomkutatás jelzete /csak akkor, ha van ilyen/, az ETO-jelzet megnevezésének teljes szövege, maga az ETO-jelzet. Az egyes adatszoportok közé - a jobb áttekinthetőség kedvéért - a computer vonalat húzott, amely - szükség szerint - utalókkal végződhet.

A második rész a 3677 soros KWIC-indexet tartalmazza. Minden sor végén sorszám szerepel, mely az alaprész megfelelő tételére utal. A harmadik rész a kurrens irodalomkutatások jelzeteiről az alaprész sorszámaira hivatkozik.

A második feladat megoldása - az ETO bevonása révén - új lehetőségeket mutat a KWIC-módszer - akár többnyelvű - alkalmazására. Tapasztalatait dokumentációs tájékoztató kiadvány gépi előállításában kívánják hasznosítani. E kiadvány alaprésze - a tervek szerint - a háromféle jelet /ETO-jelzet, az irodalomkutatás jele, szabad deszkriptorok/, az információk cseh címét, bibliográfiai adatait, az idegen nyelvű címet /az eredeti forrásban való gyorsabb keresés biztosítására/, valamint az annotációt fogja tartalmazni.

A computer az alaprészből elkészíti a cseh címek betűrendes KWIC-indexét, a szerzői, a vállalati, a márka- és az ország szerinti indexeket, a bibliográfiai, valamint az ETO-jelzet és az irodalomkutatás jele szerinti indexet.

A KWIC-módszernél a kulcsszavak kijelölését kétféleképpen végezték el. Az első feladatnál a kulcsszavakat a lyukasztás előtt a kéziratban jelölték ki. A másodiknál azokat a szavakat, amelyek eleve nem lehetnek kulcsszavak /kötőszók, prepozíciók, névmások stb./ betáplálták a computer memóriájába, és a leírt formájú betűrendet ennek alapján már maga a gép állította össze. Az első eljárás szubjektivebb, de racionálisabb, a második eljárásnál - tekintettel arra, hogy a kulcsszóként szerepelhető szavaknak egyes vonatkozásokban nincs jelentőségük - fennáll a terjedőség veszélye.

A szalag lyukasztását RFT-típusú postai távgépirón, OCITT kódban végezték el. Pontos a teljesen egyértelmű kézirat. A lyukasztás szakaszos volt: 20-20 adatsoporként új zónát kezdtek. Ez a hibák kijavítását könnyítette meg, ami - postai távgépirót alkalmazva - még így is nehézkes. Az új típusú, szalaglyukasztó berendezéssel ellátott CONSUL-típusú elektromos írógép, vagy a SIEMENS-típusú géptáviró alkalmazása esetén ez sokkal könnyebbé válik. Az adatsoporkok egyes adatsorainak végét a computer számára kérdőjelekkel jelezték.

Az első feladatnál a számítógépi kimenetet lyukszalagos formában készítették, melyből a szöveg kiírása távgépirón történt. A szövegtükör így jobb minőségű volt, de ez az eljárás időigényesebb. A második feladatnál a kiírást közvetlenül az ANBLEX-típusú sornymatató végezte.

A KWIC-módszer a gyakorlatban eddig az angol nyelvterületen terjedt el. A német nyelvterületen valószínűleg a nyelv hosszú szavai, a francia területen pedig a diakritikus jelek miatt nem kedvelik. Moha a cseh helyesírás is használ diakritikus jeleket, a két feladat végtermékeiben azok hiánya nem okoz lényegesebb nehézségeket a felhasználó szakembereknek.

A kiadványok 250 példányban készültek, a szellemi és a technikai munka kb. 500 órát, a gépi munka MINSZK 22 típusú computeren 14 órát vett igénybe.

/Futala T./

34/69

017.11:05

Milyen legyen a külföldi periodikák nyomtatott lelőhely-katalógusa? /Kakim dolzsen būt' szvodnij pecsatnij katalog inosztrannoj periodiki?/ - LISZNEVSZKAJA, L.I. = Szovetszkaja Bibliografija, 1968. 2.sz. p.25-28.

Leningrád könyvtáraiba 16 000-féle külföldi periodika jár. Mivel az országos vállalkozások átfutási ideje hosszú /legalább két év/ és nem is tárják fel valamennyi leningrádi könyvtár külföldi folyóiratait, a Szaltükov-Sosedrin Könyvtár irányításával 1966-ban megkezdték a városi lelőhely-katalógusok rendszeres közzétételét.

Míg az országos lelőhely-katalógusok fő része betűrendes, a leningrádiaké nagy szakcsoportok szerint rendezett. Ezekben belül országok szerinti bontás, illetve betűrend található. Ezzel azt kívánták elérni, hogy meghatározott címek meg- és hollétének megállapításán kívül a katalógusok a periodika-gyarapítás koordinálását, az egyes szakcsoportok elemzését, az áttétel nélküli tematikus keresést, a kölcsönzési és könyvtárközi kölcsönzési kérések gyors kielégítését is biztosítsák. E célokat szolgálják a katalógusok egyéb jellegzetességei is /a címeket és a testületi kiadókat tartalmazó betűrendes mutató, a raktári jelzet és a beszerzés módjának feltüntetése az egyes címek mellett, a lelőhely-könyvtárak telefonszámának közlése/. A kurrens katalógusok címléírásaiban néhány könnyítést alkalmaztak /nem tüntetik fel a meglévő számokat, csak az évfolyamot és kötet-számot, elhagyják a megjelenési helyet/. E könnyítéseket retrospektív katalógusok kiadása esetén nem alkalmazzák.

/Futala T./

35/69

02:378.245

Könyvtártudományi doktorátus. /Doctoratul în științe bibliologice/ - SIMONESCU, D. = Revista Bibliotecilor, 21.k. 5.sz. 1968. p.269.

A Román Népköztársaságban az 1968 márciusi vizsgaidőszakban vették be először az egyetemi könyvtártudományi doktorátust.

Annak érdekében, hogy a jelöltek felkészülhessenek a doktori szigorlatra, összeállították az írás- és könyvtártörténet, könyvtár-tan és könyvészet, valamint más tudományágak lényeges problémáinak tematikáját. Legfontosabb témakörök: az írás és nyomdászat fejlődése Romániában és néhány külföldi országban; a könyvtárak szervezete Romániában és külföldön; könyvtártörténet; a könyvtárak szervezete és társadalmi funkciója a különböző korokban; a katalogizálás és a katalógusfajták mint a könyvtárszervezés fontos eszköze és mint a tudományos tájékoztatás alapja; dokumentáció; tudományos és szakbibliográfiák, általános és szakbibliográfiák, témaszemlék; a könyvtártudomány koordinálása nemzeti és nemzetközi síkon; a periodikák stb.

/Báran D.-né/

36/69

025.343.1:025.45

Kísérlet koordinált indexelésre az ETO felhasználásával. /Opút koordinatnogo indeksirovanija materialov po UDK/ - DMITRIJEVSKIJ, N.N. = Tehniceszkie Biblioteki SzSzsZr, 1968. 4/66/.sz. p.3-9.

Az ETO alkalmas a dokumentumok tartalmának megfelelően árnyalt és mély kifejezésére. Egyszempontu és lineáris sémája, párhuzamos jelzetalkotást lehetővé tevő rendszere, valamint áttekinthető jelzetalkotási szabályainak hiánya azonban információ-vesztéseket okoz a visszakeresésnél.

Ezért a leningrádi Insztitut informacii szudosztroitel'noj promislennosztii = Hajóipari Információs Intézet/ a dokumentumokat - M. TAUBE uniterm módszerének továbbfejlesztésével - ETO-számok és közös alosztások elemein alapuló koordinált indexeléssel dolgozza fel. Ennek az az előnye, hogy itt - a nyelvi problémák miatt korlátozottan alkalmazható - tezaurusokat az ETO nemzetközi, fejlett és immár hagyományos szám-nyelve helyettesíti. A cikk részletesen leírja az Intézetben használt - egyelőre - manuális módszert. Az ETO-számok ilyen alkalmazása magában rejti a sokszempontu gépi visszakeresés lehetőségét is.

/Futala T./

37/69

31:01/47/

A szovjet bibliográfia a számok tükrében. /Szovetszkaja bibliografija v cifrah/ - NAGEL'-ARBATSZKIJ, K.Sz. = Szovetszkaja Bibliografija, 1967. 3/103/.sz. p.244-248.

A táblázatos formában közölt statisztikai adatok szemléletes képet nyújtanak a háború után a SzU-ban megjelent bibliográfiai termékek számának dinamikus növekedéséről. 1946-1966 közötti időszakban a SzU-ban 29 405 bibliográfiai mutató látott napvilágot. Az 1966-ban kiadott bibliográfiai száma az 1939. évvel egybevetve 67,5 % emelkedést mutat, az 1946. évvel összevetve pedig 2,5-szerest. Az 1966. év adatait alapul véve megállapítható, hogy a bibliográfiai mutatók jelentős része /21 %/ a műszaki tudományokra vonatkozik. Az elmúlt 10 év során különösen megnőtt a könnyűipari, energetikai és gépipari bibliográfiai mennyisége. Valamelyest javult a helyzet az építőipar és a kémia területén. Ugyanakkor pl. a fémmegmunkálás, vaskohászat vonatkozásában csökkent az önálló bibliográfiai kiadványok száma. Nagy a súlyuk a politikai és társadalmi-gazdasági bibliográfiáknak /21 %/. A statisztikai adatok felhívják a figyelmet arra a tendenciára, hogy az elmúlt két évtized alatt a műszaki tudományokat és az orvostudományt tekintve, az önálló bibliográfiai mutatók száma stagnálást mutat, sőt bizonyos részterületeken visszaesést, ugyanakkor a könyvekben és cikkekben közölt bibliográfiai jegyzékek száma állandó-

an nő. A mezőgazdasági vonatkozású bibliográfiák száma az ötvenes években a háború előtti, illetve az első háború utáni évekhez képest ugrásszerűen felszökkent, majd csökkenési tendencia lépett fel. Állandóan nő a nyelvudomány bibliográfiáinak a száma, az 1966-os szint pl. a 10 évvel korábbinak kétszerese. Progresszív irányu a könyvtárügy és a gyermekirodalom bibliográfiájának mennyisége. A másodfokú bibliográfiai kiadványok fokozatosan tért hódítanak, pl. 1966-ban ötször annyi jelent meg, mint 1939-ben. Az általános bibliográfiák aránya fokozatosan javul: 1966-ban az 1956. évhez képest kétszeres, az 1939. évhez viszonyítva háromszoros volt a növekedés. A könyvekben és cikkekben elhelyezett bibliográfiai jegyzékek száma 1966-ban a háború előtti szintet 83 %-al haladta túl.

/Szántó P./

38/69

681.327.4.06:025.343

A DP 100 lyukkártyás computeren előállított permutált indexszel kapcsolatos tapasztalatok. /Poznatky z vyhotovení permutovaného rejstříku děrnostřikovým počítačem DP 100/ - POSTL, V. = Metodika a technika informací, 9.k. 11.sz. 1967. p.55-63.

A szerző 1966 folyamán a prágai Státní technická knihovna /Állami Műszaki Könyvtár/ számára olyan programokat készített, amelyek alapján dokumentációs felvételek alaplyukkártyákra vitt adatait az ARITMA DP 100 lyukkártyás computer segítségével kellett volna feldolgozni. Konkrétan a gyarapodási jegyzék lyukkártya-gyűjteményének, illetve vezér- és tárgyszavas gyarapodási jegyzéknek, valamint a benne alkalmazott vezér- és tárgyszavak indexének elkészítése volt a cél.

A programokat kis mennyiségű /kb. 30 db/ alaplyukkártyával ki is próbálták. Bebizonyosodott, hogy a programok lefuttatása a DP 100 computeren viszonylag problémamentes.

A próba után úgy döntöttek, hogy a Könyvtár kb. 1500 db dokumentációs leírását dolgozzák fel ily módon. De már a vállalkozás kezdetén áthághatatlan akadályba ütköztek: több gépi adatfeldolgozó állomás tagadta meg a lyukasztást a program nehézségére, az érvényes normák kereteiben való teljesíthetetlen voltára való hivatkozással. Ezért új, egyszerűbb programokat dolgoztak ki.

A munka menete a következő:

1. a dokumentalista a gyarapodásról olyan dokumentációs felvételeket készít, amelyek a publikációk nyilvántartásához szükséges szám- szerű adatokat /a kiadványok sorszám, kiadási éve, országa, szakmai kódja, műfaja/, valamint vezérszavát és tárgyszavait tartalmazzák. Egy-egy felvétel vezérszavát és tárgyszavait úgy kell megválasztani, hogy azok összességükben rövid és kifejező annotációt adjanak a regisztrált kiadványról. A vezérszó elé 1-es számjel kerül, melyet külön sorba kell írni. A tárgyszavak - ugyancsak külön-külön sorba írva - 2-99-ig terjedő számjeleket kapnak. A vezérszó és a tárgyszavak

terjedelme nem lehet több 36-36 betűhelynél. A vezér- és tárgyszavakban előforduló számokat szavakban kell kifejezni. A felvételek mindegyike külön A/5-ös lapra kerül. A dokumentációs felvételeket a kiadványok növekvő sorszáma szerint rendezik.

2. A gépi adatfeldolgozó állomáson a dokumentációs felvételekről elkészítik az ún. alaplukkártyákat, mégpedig úgy, hogy mind a vezérszót, mind a tárgyszavakat külön-külön kártyára lyukasztják. Az adatok egyszerű elrendezése következtében szinte mechanikus a lyukasztás: egy-egy kártya felső részének 1-36. oszlopába a vezér-, illetve a tárgyszó, 37-45. oszlopába a számjelzetek egyik fele, első részének 82-88. oszlopába a számjelzetek másik fele, 89-90. oszlopába pedig a vezérszó 1-es, vagy a tárgyszavak 2-99-es számjele kerül. A 46-81. oszlopok üresen maradnak. A lyukasztott adatok helyességéről ellenőrző gép segítségével feltétlenül meg kell győződni; 320-as táblátoron való szövegkiírás útján történő ellenőrzés kívánatos, de nem elengedhetetlen.

A dokumentációs felvételek sorrendjét természetesen átveszik az alaplukkártyák maximálisan 99-99 kártyát tartalmazó csoportjai is. A többi munkát már az ARITMA DP 100 computer és az ARITMA 220-as rendezőgép végzi.

3. A DP 100 computer mindenekelőtt azt ellenőrzi, hogy az alaplukkártyák sorrendje hibátlan-e, illetve, hogy az egyes csoportokon belül az 1-es számjelű kártya a helyén van-e. /A 2-99. számjelű kártyák egymásutánját nem kell ellenőrizni, minthogy az a feldolgozás szempontjából indifferens./ A gép az ellenőrzést 48 000 kártya/óra sebességgel végzi. A felfedett hibák javítása növeli az időszükségletet.

A DP 100 további program alapján a kártyák üresen maradt 46-81. oszlopaiba belyukasztja a megfelelő vezérszavakat. /Ez a művelet tulajdonképpen az alaplukkártyák készítésekor is elvégezhető lenne, de nagy mennyiségeknél a computeres megoldás gazdaságosabb./ Majd a lyukkártyagyűjteményt a vezérszavak szerint /46-81. oszlopokon/ sorbarendezi, ezután a DP 100 a megfelelő tárgyszavakkal és számjelekkel kiírja a betűrendes vezérszó-indexet. /Előzetesen itt is ellenőriztetni kell, hogy az egyes csoportokon belül az 1-es számjelű kártya a helyén van-e./

A következő lépésben a lyukkártyagyűjteményt az 1-36. oszlopokon a vezérszavak és tárgyszavak szerint rendezik, s utána a DP 100 kiírja a vezér- és tárgyszavak közös betűrendes indexét, mely első oszlopában betűrendben közli az összes vezér- és tárgyszót, második oszlopában a vonatkozó vezérszavakat, jobboldali mezejében pedig a számadatokat.

Az említett indexeket a DP 100 computer 12 000 kártya/óra sebességgel írja ki.

/Futala T./

39/69

744:778 4.072

Mikrofilmezés útján szabadítanak fel helyet a műszaki rajzolóknak számára. /Microfilm makes room for more draughtsmen./ - Microdoc, 7.k. 2.sz. 1968. p.50-51.

A North Thames Gas Board /Észak-themzei Gázművek/ londoni tervezőirodájában 6 műszaki rajzoló számára elegendő helyet nyertek a műszaki rajztár mikrofilmezése útján. Ebben a rajztárban 150 000 db, 1880 óta összegyűjtött rajzot őriznek. Ez a gyűjtemény tartalmazza a régi és új épületekben lévő, s a föld alatti gázvezetékek, valamint a gázellátó állomások rajzait és leírását, amelyek a Gázművek és az építkezők számára nélkülözhetetlen információkat jelentenek. A rajzokat 3 M kidolgozó-felvevő készülékkel napi 500 darabos teljesítménnyel Filmsort kártyára vették. Minden felvételtől kontakt másoló készülékkel másolatot is készítettek a tervezőintézet mindennapi munkájához. A munkahelyeken 3 M olvasó-másoló készülékeket helyeztek el. Az eredeti felvételeket egy másik épületben tűzbiztos raktárakban őrzik. A férőhelynyerésen túl a tervezőiroda személyzete hasznosítja a mikrofilm gyors válogatásából eredő előnyöket, s a másolás gyorsaságát. Korábban egy külső intézménynél fénymásolással készítették el a szükséges rajzmásolatokat, most viszont olvasó-másoló készülékekkel másodpercek alatt saját maguk előállíthatják azokat.

/Tőkés L./

REFERÁTUMOK AZ ANGOL KÖNYVTÁRGÉPESÍTÉSI KISÉRLETEKRŐL^x

40/69

001.815:025:681.3

Computer alkalmazása a könyvtári ügyvitelben és az információfeldolgozásban. /Computer applications in the fields of library housekeeping and information processing/ - KIMBER, R.T. - Program. News of Computers in British University Libraries, 1.k. 6.sz. 1967. jul. p.5-25.

A cikk a kérdés nemzetközi szakirodalmi szemlélését, s az értékes bibliográfiában idézett 64 publikáció, illetve kísérlet rövid ismertetését adja. /Ebből következően sokszor egymásnak ellentmondó adatokkal találkozunk./

^{x/} Könyvtárunknak néhány hónapja sikerült beszerezni a Program. News of Computers in British University Libraries c. új folyóiratot. A könyvtárgépesítés témájának időszerűsége indokolja, hogy fontosabb cikkeiről az 1. számtól kezdve ismertetést adjunk.

Bár történtek már kezdeményezések, a könyvtári munkák computerre vitelének kérdése csak nemrégén került előtérbe Nagy-Britanniában. Ezáltal lehetővé válik nagyobb mennyiségű munka elvégzése, azonban számítani kell arra, hogy a jövőben is növelni kell a dolgozók létszámát, elsősorban pedig képzettségét. Osztott idejű computer csak akkor lehet hasznos, ha a könyvtár prioritását biztosítják.

A kézi és a gépi ügyvitel költségeinek összehasonlítása meglehetősen nehéz. Általában a gépi megoldás költségesebb; ha a gépi programcsomagok /software/ készítését, fejlesztését és az adatszalogok előállítását is beszámítjuk, akár kétszeres is lehet, de a gép által feldolgozott információk hasznossága - különösen statisztikai vonalon - megéri a ráfordítást. Annál is inkább, mert a gépóra ára egyre csökken, az élőmunka ára pedig nő. Egyetemen, ahol a könyvtárosi gépidőért nem kell térítést fizetni, mert a számítóközpontot az egyetem finanszírozza, a kézi és gépi rendszer költsége egyenlőnek mondható.

A könyvrendelés és szerzeményezés terén M.F. LYNCH /Sheffield/ ért el jelentős eredményt. A rendszeresen szalagra lyukasztott anyagot computerrel dolgozták fel, amely a megrendelt könyvekről rendelési szám, szerző, összességű és leltári szám szerinti jegyzékeket készít. Egyhangulag a COBOL gépi nyelvet tartják a legalkalmasabb programozási nyelvnek. A gépi rendszert és annak kinyomtatott produktumait a könyvtárosok jobbnak tartják, mint a kartotékrendszert.

Minden könyvtári munkának célja vagy kiindulópontja a katalógus. Ezért a feldolgozás gépesítése az egész könyvtárra kihat. A feldolgozási munka egyes területei intellektuális jellegűknél fogva jelenleg még nem gépesíthetők, de ezek a területek egyre szűkülnek.

Az adatokat a legtöbb helyen szalagra lyukasztják, de sok helyen alkalmaznak lyukkártyákat. Rendszer szempontjából a Library of Congress /Kongresszusi Könyvtár/ MARC /Machine Readable Cataloguing = Géppel olvasható katalógizálás/ terve látszik a legelőnyösebbnek. Más tapasztalatok szerint /STUART-STUBBS, B./ a computeres kötetkatalógus-készítés megfizethetetlenül drága. Költségfelméréskor mind a gépidőt, mind a program- és adatszalogkészítés költségét jelentősen alábecsülték.

Folyóiratok automatikus feldolgozásának kérdése szintén nyitott. A különböző kísérletek összehasonlítása után úgy tűnik, hogy a kézi ügyvitel pillanatnyilag egyszerűbb és olcsóbb. Gépesített lelvhelyjegyzék készítése azonban nem bonyolult feladat és ugródeszkának tekinthető a teljes automatizálás felé.

A kölcsönzés adminisztrációjának automatizálása ugyancsak sok kérdést vet fel. A géppel leolvastatható olvasójegy mellett szükséges, hogy a könyvtárakban is géprevihető karton legyen, ezek egyszerűre történő elkészítése megvalósíthatatlanul hosszú feladat. Kísérlet történt arra, hogy folyamatosan készítsék el ezeket, amikor az új rendszer bevezetése után a könyv először kerül olvasói kézbe. Ez kissé meghosszabbítja a kölcsönzési időt, de ez a későbbiek során megtérül. A Queen's University of Belfast /Belfasti Egyetem/ könyvtá-

ra, amely évenként 60 000 kötetet kölcsönöz, úgy tapasztalta, hogy ha a gépidőt és a program- és adatszalgészítést nem számítja - és erre lehetősége van, mert az egyetemen üzemelő gép elsődlegesen az oktatást szolgálja - a folytonos computer-kapcsolatu gépesített kölcsönzési rendszer költsége csak töredéke az egyenértékű kézi rendszernek.

Az információ-feldolgozás égető problémája computer alkalmazásával megoldható. A fejlesztés kétirányú: egyrészt különböző nyomtatott indexeket és kötetkatalogusokat gépi uton előállítani, amelyekből a keresés hagyományosan kézi uton történik, másrészt a keresést is a géppel végeztetni indexszel ellátott dokumentumgyűjteményből, vagy akár index nélküli szöveg-, dokumentum- vagy abstract-gyűjteményből.

Az első csoportba tartoznak a MEDLARS /Medical Literature Analysis and Retrieval System = Orvostudományi irodalom-elemző és vizsgáló rendszer/ terv egy részét képező Index Medicus, valamint a NASA /National Aeronautics and Space Administration = Nemzeti Lég- és Űrkutatási Hivatal/, STAR /Scientific and Technical Aerospace Reports/ és IAA /International Aerospace Abstracts/ című referálólapjai. /Ezek anyaga computerhez csatlakoztatható mágnesszalagon is kapható, tehát a keresés is megoldható géppel./ A Science Citation Index, a Chemical Titles, a BASIC /Biological Abstracts Subject in Context/ legfőbb előnye, hogy a H.P. LUHN által 1959-ben javasolt KWIC-indexet használja, amelyhez nincs szükség fáradságos dokumentációs munkára, de a visszakeresés eredményessége attól függ, hogy a szerző munkáját megfelelő, a témára jellemző címmel látta-e el.

A gépi keresés akkor rentábilis, ha egyszerre több /mintegy 50/ igényt kell kielégíteni, az eredmény olyan jó lesz, amilyen jó az indexelés volt. Természettudományi téma /különösen fizika/ esetén megfigyelhető, hogy a cikk tartalma és címe között általában szoros a kapcsolat, így a cím szerinti keresés - beszűkítve az irodalmi hivatkozásokkal szemben támasztott igénnyel - jó eredményt hoz.

A távoli jövő rendszerét vetíti elének az INTREX /Information Transfer Experiments = Információátviteli kísérlet/, amely a hallgatók és a tudósok számára az egyetemnek a rendszerbe bevitt bármely információforrását telefonon, telexen, képernyőn vagy nyomtatásban reprodukálva bocsátja rendelkezésre. Az információforgalmat osztott idejű computer irányítja, ahogy ma a távbeszélőforgalmat a telefonközpont.

/Csát J./

41/69

024.6:027.7:681.3

ICT 1907-es computer alkalmazása a Southamptoni Egyetem könyvtárában. /Use of an ICT 1907 computer in Southampton University Library/ - WOODS, R.G. = Program. News of Computers in British University Libraries, l.k. 1.sz. 1966.márc. p.1-3.

A University of Southampton /Southamptoni Egyetem/ könyvtárának

önálló tervében számító- és adatfeldolgozó gép beszerzése csak 15 éves távlatban szerepelt. Miután az egyetem kapott egy ICT 1907-es gépet, a könyvtár távlati tervei alapvetően megváltoztak. Több könyvtáros részt vett az ICT által rendezett tanfolyamon. Megállapították, hogy milyen sorrendben fogják a könyvtári munkafolyamatokat gépi feldolgozásra alkalmassá tenni. Elsőként a kölcsönzés gépesítését vették tervbe. A programozó munkáját a legelemibb logikai műveletig lebontott blokkvázlattal könnyítették meg. A teljes rendszer a kölcsönzési adminisztráció elvégzése mellett a legkülönbözőbb olvasói /tanár, hallgató/ és könyvforgalmi statisztikák összeállítására is alkalmas, s hathatósan támogatja majd a könyvtár vezetését és osztályainak munkáját.

/Csát J./

42/69

024.6:027.7:681.3

ICT 1907-es computer segíti a Southamptoni Egyetem könyvtárát.
2. jelentés. /Use of an ICT 1907 computer in Southampton University Library. Report No.2./ - WOODS, R.G. = Program. News of Computers in British University Libraries, l.k. 3.sz. 1966.okt. p.1-3.

A Program c. folyóirat első számában közzétett 1. jelentés hatására annyi érdeklődés érkezett, hogy indokolt az újabb beszámoló a munkák állásáról. A gépesítési munka négy egymást követő lépése a következő volt:

1. a gépbe beviendő adatok manuális felvétele;
2. a kölcsönzéssel járó adminisztráció automatizálása;
3. a dokumentum helyéről /raktárban, kölcsönözve, kötetesen stb./ azonnali választ adó computeres rendszer bevezetése;
4. az előbbi, kiegészítve azzal a művelettel, mely szerint a kölcsönzésből adódó változások a gépben tárolt listákat azonnal módosítják.

A 2. fázist úgy képzelték, hogy az olvasó adatai kölcsönzőkártyájának a peremén, a könyv adatai pedig a könyv táskájában lévő kártyán - a lyukszalaghoz hasonló módon - perforálva vannak, és a kettő egyidejű gépbevitelével történik a kapcsolatba hozás. Azonban a kártyák tárolása és kezelése vastag, az olvasógép vékony papírt kívánt meg, ezért úgy döntöttek, hogy a szabványos 80 oszlopos lyukkártyát használják fel könyv-kártyának, a peremlyukasztott olvasójegy helyett pedig azonos magasságu, de csak 27 oszlop hosszúságu műanyag olvasójegyet alkalmaznak.

Az 1. fázis 1966 október 10-én indult, a 2. beindítását egy évvel későbbre tervezték, a 3. indulási időpontja még bizonytalan volt. A könyvtár munkatársai bizonyosak abban, hogy meg fog valósulni a kölcsönző munkatárs melletti állandó gépi kapcsolatú telex - esetleg vizuális jelző berendezés - a munkához szükséges információk megszerzésére és a kölcsönzési adatok on-line továbbítására.

/Csát J./

43/69

025:681.31

Computerek és könyvtárak. /Computers and libraries/ - DEWS, J.D.
- Program. News of Computers in British University Libraries, l.k.
6.sz. 1967.jul. p.25-34.

Az a két tény, hogy egy computer-generáció élettartama öt év és kb. ugyanennyi idő szükséges egy automatizált könyvtári rendszer kiépítéséhez, kétfajta hozzáállásra készítet:

1. kidolgozni a rendszert a legújabb gépi berendezésekre, megvárni a beszerzést, üzembehelyezést és kockázatni egy hosszabb kísérleti időt, amíg a rendszert bejártasszuk;
2. olyan gépet használni, amilyenhez hozzájutunk és igényeinket a lehetőséghez szabni. Így a "hardware" gyermekbetegségei nem befolyásolják munkánkat és csak a "software" elkészítése és bejártása a feladatunk.

A könyvtári munka tetemes része abból áll, hogy a könyvet reprezentáló cédulával dolgozunk. A cédula már a könyv beérkezése előtt megvan a gyarapítási osztályon, bár végleges formájától még eltérő információkat tartalmaz. Kézi rendszernél gazdaságos lehet a különböző munkákhoz szükséges szempontok szerint mindannyiszor újragépelni a cédulát, de a gépi rendszernél a géprevitel lassu és költséges, ezért ennek a lehető legkorábbi stádiumban kell megtörténnie.

A kézi és a gépi rendszer összehasonlítása előtt szükséges három műszó meghatározása:

1. record: egy könyvtári egységre vonatkozó információ /címfelvétel/;
2. file: valamilyen logikai rend szerint sorbarakott felvételek;
3. subfile: a file-ből meghatározott szempont szerint kiválogatott felvételek.

A kézi file-ok előnye, hogy közvetlenül a keresett hely környezetéhez lehet hozzáférni /random access/, a rendszer és a keresett tétel jellemzőinek ismeretében csak néhány tétel átnézése szükséges a megtaláláshoz. Könnyű az anyag napi szinten tartása és szemmel könnyen áttekinthető a rendszer állapota. A computer ezzel szemben minden alkalommal új file-t készít, igaz, hogy 1000 sor/perc sebességgel. Ezek a programtól függően különböző szempontok szerint lehetnek rendezve.

A könyvtári munka egyes területeit sorra véve, a szerzeményezés gépesítésének egyik lehetséges módja az, hogy a computer mágnesszalag-memóriájában - előnyösen szerző szerint betűrendben - tárolja a rendelendő könyvekről az információkat, ezt hetenként kinyomatják, de előtte a memóriát az új tételekkel kiegészítik. A tételekben a különböző információk egységesített rendszerben, megfelelő irányítóje-

lekkel ellátva sorakoznak, hogy a computer ezek alapján ki tudja válogatni a kívánt szemponthoz tartozó tételeket. A computerrel időközönként sokféle szempont szerint statisztikát is össze lehet állítani.

A központi katalógus valószínűleg a teljes gépesítés idején is főszerepet fog játszani. A computerben egy könyvtári egység csak egy helyen szerepel, de a computer ott és annyiszor nyomtatja ki, ahol és ahányszor szükséges. Adott időközönként kinyomtatja a kötetkatalógust, amelyhez füzetenként csatolják a gyarapodási jegyzéket. A kötetkatalógus a gyarapodási jegyzékekkel kumulált anyagot tartalmazza.

Az olvasószolgálat gépesítése jellegében eltér a fentiektől. Ezt a file-t naprakész állapotban kell tartani, de szükségtelen a könyvtári egységek összes jellemzőit feltüntetni. Elegendő az olvasó számát és a raktári jelzetet lyukszalagon közölni a géppel. Néhány esetleg a statisztikák szempontjából szükséges további - jellemzőt a computer hozzáteszi a napi lajstromhoz. Előbb-utóbb azonban ez a 24 óras késés is sok lesz, akkor majd közvetlen gépi kapcsolatu rendszert kell szervezni, amelyben a kölcsönző könyvtáros távvezérli a computert. A közvetlen gépi kapcsolat biztosítja, hogy pl. a kikölcsönzött könyv olvasójáról, a lejárat időpontjáról stb. információt lehessen kérni. Ugyanagy, mint ahogy a szerzeményezésnél, itt is lehetőség nyílik - a kézi módszert sokszorosan felülmuló részletességű - statisztikák készítésére, amely a szerzeményezés munkáját segíti.

Legkönnyebben talán a folyóiratokkal kapcsolatos munkák gépesíthetők. Mivel a munka eléggé független a könyvtár többi munkaterületétől, igen alkalmas arra, hogy az első automatizálási kísérleteket itt végezzük, így nem zavarjuk meg a megszokott rendet. Sajnos, a folyóiratok kiadása és szállítása terén uralkodó teljes önkényesség az egységes rendszer kialakítását nagyon megnehezíti. Lelőhelyjegyzék gépi készítése és napi szintre hozása viszonylag egyszerű. Nem sokkal bonyolultabb az előfizetői, kötési stb. listák készítése sem.

Levonva a következtetéseket, ha a könyvtárosnak computert emlegetnek, rendszerint a visszakeresés gépesítése jut az eszébe. Ez egyelőre még nem látszik elég ésszerűnek, a hagyományos módszer - pl. a géppel készült katalógust fellapozni és a kívánt tételeket megkeresni - egyszerűbb. Másrészt az ilyen gyakran használt kifejezéseket: "... a computer képes arra, hogy ...", "... a computer azt csinálja, hogy ..." így kell érteni: "A computert - eddig még meg nem határozott munkabefektetéssel programozni lehet arra, hogy...". A computer félelmetes következetességgel és sebességgel elvégzi, amire programozták, de semmi olyat nem várhatunk tőle - amit egyébként a legképzetlenebb kezdő munkaerő is a "józan ész" szerint elvégez - amire nincs programozva. Harmadsorban: a gépesítési munkák megindultak és feltartóztathatatlanul terjednek. Ezért a könyvtárosnak okvetlenül szert kell tennie némi programozási gyakorlatra, mert csak ő döntheti el, hogy szokásos módszereiben mikor tehet engedményeket a könnyebb géprevitel érdekében és melyek azok a könyvtári hagyományok, amelyekből engednie nem szabad.

/Csát J./

44/69

025.2:681.327.44

A gyarapítási nyilvántartások és a rutinmunka automatizálása a Newcastle-upon-Tyne-i Egyetem könyvtárában. /Automation of acquisition records and routine in the University Library, Newcastle upon Tyne./LINE, M.B. = Program. News of Computers in British University Libraries, l.k. 2.sz. 1966.jun. p.1-4.

A University of Newcastle-upon-Tyne /Newcastle-upon-Tyne-i Egyetem/ könyvtárában az eddigi kézi peremlyukkártyás rendszer kapacitása nem bizonyult megfelelőnek, ezért 1965 óta a gyarapítási nyilvántartások gépesítésének gondolatával foglalkoznak. A program elkészítése és bejátszása mintegy 7-8 hónapot vett igénybe.

Az ellenőrzött beszerzési javaslatokat szalagra lyukasztották /a heti mintegy 150 tétel, 2,5 - 3 órai munkát igényel/, melyek néhány adatát kódolva vették fel. A lyukszalag alapján a gép elkészítette a megadott szempont szerint a megrendeléseket, a betáplált adatok alapján hetenként kinyomtatta szerzők szerint a beérkezett kifizetetlen könyveket, meghatározott időközönként a nem teljesített rendeléseket, és emlékeztetőt készített a könyvkereskedőknek a már várt, de még be nem küldött könyvekről. A lyukszalagon folyamatosan betáplált adatok alapján további listák készülnek: leltári számok szerint rendezett leltárnapló, melyet utólag bekötetnek, új szerzemények listája, körözésre küldött könyvek jegyzéke, ajándékba érkezett művek jegyzéke. Ha a könyvek beérkezése után a szalagokat a könyvből vett pontos adatokkal kiegészítik, a felvételek a gépi katalógus alapját is képezhetik.

/Csát J./

45/69

025.3:05:681.31

Kísérleti folyóirat-katalógus. /An experimental periodicals checking list/ - ENRIGHT, B.J. - HANSON, D.G. = Program. News of Computers in British University Libraries, l.k. 7.sz. 1967.okt. p.4-11.

Mielőtt a The City University, London, az egyetemi rangot megkapta, átszervezték a könyvtárát és ennek részeként ICT 1905-ös computerrel gépesítettek is. A munkához mérten kevés munkaerő és az átszervezés sürgőssége miatt csak olyan terület gépesítése volt kívánatos, ahol közvetlen munkaerő- és időmegtakarításra volt kilátás. Ezért esett a választás a folyóirat-feldolgozásra. Várható volt, hogy az 500 címből álló gyűjtemény további 250 új szerzeménnyel fog kiegészülni.

A tanszékek és a hallgatók a kurrens folyóiratok címjegyzékét igényelték. Ennek gépi előállítására nem jelentett volna különösebb nehézséget, de előnyösebbnek látták azt, hogy a La Jolla-i University of California Library /Kaliforniai Egyetem Könyvtára/ tapasztalatai alapján leíró katalógust készítsenek, amelyhez havonta kiegészítő listát nyomtatnak ki a géppel. Ez utóbbi a könyvtáros munkáját könnyíti meg, mert ezzel egyszerű a beérkezés nyilvántartása.

A programot PLAN nyelven irták, felhasználva az ICT 1900 géptípus gépi nyelvét is, így jobban ki tudták használni a gép mágnesszalag-memóriáját. Három szalagot használtak, ezeket ciklikusan változtatva hozták mindig a napi szintre, így egy szalag mindig a megelőző állapotot tükrözte és minden futtatás alatt érintetlen maradt. Így, ha a munka során hibás lépések történtek, a korábbi állapot mindig reprodukálható volt. Bemenetnek lyukkártyát alkalmaztak, ugyanezzel történt a hibás tételek javítása. A beérkező ICT 68 kártyalyukasztó és nyomtató automatától remélték, hogy munkájuk jelentősen meggyorsul és a feldolgozást a teljes gyűjteményre is kiterjeszthetik. Egyidejűleg elemi programozói tanfolyamot tartottak a könyvtárosoknak.

Rendszertük - hasonlóan a Ia Jolla-i rendszerhez - sok irányban továbbfejleszthető /kötési lista, szerzeményezés, számvitel stb./, de jelenleg csak a legszűkebb keresztmetszetben kívántak segítséget kapni a gépesítéstől.

/Csát J./

46/69

025.3:681.31

Gépre vihető katalógus fejlesztése az Essexi Egyetemen. /Development of a machine-readable catalogue at the University of Essex./ - SOMMERLAD, M.J. = Program. News of Computers in British University Libraries, l.k. 7.sz. 1967.okt. p.1-3.

A University of Essex /Essexi Egyetem/ új könyvtárában az automatizálást a feldolgozási osztályon kezdték, mert a további gépesítés - például a kölcsönzésé - csak akkor lehetséges, ha a katalógus gépre vihető formában is megvan. Kísérleti programjuk már 1966 óta fut és új beszerzések, tanszéki katalógusok, különböző jegyzékek előállítására használták. Bár a rendszer a feldolgozási munkának integrális részévé vált, jelenleg még a régivel párhuzamosan működik és a katalóguskartonokat nem a gép sornyomtatójával készítik, jóllehet erre is tökéletesen megfelelne.

Minden gépi címfelvétel három részből áll. Az első a computer által készített indexszám, amely azt mutatja, hogy a címfelvétel egyes területei hány gépi szót foglalnak le. A második rész egy 40 karakterből álló fix kód, amelyet részben a MARC /Machine Readable Cataloguing = Géppel olvasható katalógizálás/ ajánlás, részben a saját igényeik szerint alakítottak ki. A harmadik rész a raktári jelzet, szakjelzet, tárgyszó, cím, impresszum, megjegyzés. Becslésük szerint Flexowriter lyukszalag-írógéppel mintegy heti 1000 tételt tudnának felvenni. A felvételeken általában egy javításra kell számítani.

1966-1967-ben már minden új beszerzési egységet a természettudományok tárgykörében gépi felvétellel is regisztráltak, a korábbi anyagból a kémiai tárgyu könyveket kezdték géppel feldolgozni. Az átfogó kémiai katalógus elkészítésének idejét egy évben határozták meg. A további tárgykörök feldolgozását is tervbe vették.

/Csát J./

47/69

025.341.2:05:681.31

Lelőhelyjegyzék orvosi és műszaki-tudományos folyóiratokról Liverpoolban. /University of Liverpool Finding list of scientific medical and technical periodicals/ - CHEESMAN, B. = Program. News of Computers in British University Libraries, l.k. 5.sz. 1967.ápr. p.1-4.

A lelőhelyjegyzék 28 liverpooli könyvtár, főleg a University of Liverpool /Liverpooli Egyetem/ tanszéki könyvtárainak állományát tartalmazza. A 7600 tételes jegyzék nyolcadrét formátumra kicsinyítve készült a computerből kikerült szövegről.

A munka első lépéseként a World list of scientific periodicals 1900-1964. /4. kiadás/ c. folyóiratkatalógussal végigjárták a könyvtárakat és bejegyezték állományukat a raktári számmal együtt. Ezután 36 n-es sorokban gépelve, szalagra lyukasztották az anyagot. Az egyes tételeket két soremeléssel választották el és a második sortól kezdve az új tétel minden sort két leütéssel beljebb kezdték. A tételek adatmezőjét /évfolyam, lelőhely, raktári szám stb./ nem látták el irányítójelekkel, amelyek alapján a gép azokat felismerhetné. Hogy ez helyes volt-e, az vitatható. Az anyagot aztán mágnesszalag memóriába vitték 700 - 1000 tételt tartalmazó csoportokban, majd kinyomtatták korrekturnára. A korrekturna alapján új szalagot készítettek, ez a hibás tételeket tartalmazta, helyesen. Ennek segítségével a computer javította az eredeti szalag útján a memóriába vitt anyagot. Átlagban kétszer kellett egy-egy csoporton ilyen korrekciót végezni. A végleges szöveget két oszlopban papírra ragasztották, az oldalakat fejléccel látták el, majd 25 x 20 cm-es méretű rotalemezre kicsinyítették.

A rendszer arra is alkalmas, hogy a következő kiadásban az új tételeket is besorolják. Némi módosítással lehetséges az egyes könyvtárak saját állományáról külön jegyzéket készíteni, vagy tárgyszó vagy raktári szám szerinti listát előállítani.

A munkát English Electric Leo Marconi KDF 9 típusú géppel készítették.

/Csát J./

48/69

025.6:681.31

Kölcsönzés-gépesítés a Library of Congress könyveinek raktári számai alapján. /Computer processing of Library of Congress book numbers/ - BOYD, A.H. = Program. News of Computers in British University Libraries, l.k. 4.sz. 1967.jan. p.1-7.

A Queen's University of Belfast /Belfasti Egyetem/ könyvtárában a Library of Congressnek /Kongresszusi Könyvtár/ a kiadványokban közzétett raktári számai alapján gépesítik a kölcsönzést. A gépi rendszer kialakításában két szempontra kellett figyelni:

1. illeszkedni tudjon a meglévő rendszerhez;

2. a tervezett továbbfejlesztés során alkalmas legyen a további - szerzeményezési és feldolgozási - automatizálási munkákhoz való kapcsolódásra.

Az egyes könyvek egyértelmű jellemzésére 18, a folyóirathoz 28 karaktert használtak. A cikk ábraanyagában lévő elvi blokkvázlatból láthatja a könyvtáros, hogy hogyan kell a műveleteket elemi logikai lépésekre bontani. Számos, az adatok kezelése közben elkövetett hibát képes a gép felderíteni és jelezni, hogy mód legyen a helyesbítésre.

/Csát J./

49/69

027.7/42/:681.3

Könyvtárgépesítési tervek a Loughborough-i Műszaki Egyetemen.
/Library mechanisation projects at Loughborough University of Technology/ - EVANS, A.J. - WALL, R.A. = Program. News of Computers in British University Libraries, l.k. 6.sz. 1967.jul. p.1-4.

A Loughborough University of Technology /Loughborough-i Műszaki Egyetem/ könyvtárában a gépesítési feladatok első célja a rutinmunkák optimális gépesítési állapotának mielőbbi elérése volt. Optimális gépesítésen azt értik, hogy új rendszert csak ott terveznek, ahol elfogadható költséggel jelentős javulás várható. Távlati tervük a computeres információkeresés kikísérletezése. Folytonos computerkapcsolatra törekednek, ha a használat indokolni fogja a költségeket. Az egyetemi számítóközponttal szoros kapcsolatot tartanak fenn.

Munkák közül elsősorban a szakkatalógusról készült betűrendes indexet kell megemlíteni. Az ETO-jelzeteket maximálisan 11 leütéssel /9 számjegy és 2 pont/ veszik fel. A lyukkártyára dolgozott anyagot folyamatosan kiegészítik és 3-4 hónaponként listákat készíttetnek a kirozógéppel.

Időszakos kiadványok lelőhelyjegyzékét ugyancsak computerrel állították össze. A tételeket ETO-jelzettel és tárgyszóval látták el, mindkettő szerint készíttettek mutatót is. A hiányjegyzék összeállítására is szerepel terveikben.

Jelentős a brosurákról, jelentésekről tervezett "source sequence"-nek nevezett lelőhelyjegyzékük. Ezeket a kiadványokat eddig nem katalogizálták, pedig referálólapok és kiadói jegyzékek alapján keresettek voltak. Mivel az anyag annyira különleges, hogy az ETO szerinti osztályozás nehéz, tárgyszavak sorozatával jellemzik a tételeket. Ezt szalagra lyukasztják és havi lelőhelyjegyzékeket nyomtatnak ki a géppel. A havi számokat az év végén kumulálják. A tárgyszavakhoz nem készíttetnek tezauruszt, mert nagyon időigényes lett volna, de figyelik a tárolt egységek forgalmát és ennek alapján választanak szűkebb értelmű tárgyszavakat.

Gépi katalogizálási módszerüket akkor fogják kialakítani, ha a

kérdést a többi egyetemen dolgozó kollégákkal megvitatták és a MARC /Machine Readable Cataloguing = Géppel olvasható katalogizálás/ tervet alaposan áttanulmányozták.

/Csát J./

50/69

025.3:681.31

Computeres módszerek a nyilvános könyvtárakban. /Computer methods in public libraries./ - MAIDMENT, W.R. - Program. News of Computers in British Libraries, 2.k. 1.sz. 1968.ápr. p.1-6.

London új könyvtárai közül egyesekben 1965-ben részleges gépesítést vezettek be. Camden városnegyed könyvtári hálózatában a könyv-állományról készítendő központi címjegyzék képezte az első lépést. A computerrel dolgozó rendszernek az a rendeltetése, hogy négyhavonként kötetkatalógust nyújtson DEWEY-féle tizedes osztályozás szerint rendezett cimanyaggal, melyhez szerzői és tárgyszavas indexek csatlakoznak; félhavonként pedig szerzők neve szerint rendezett pótfüzetet készítsen. A könyvek adatait két darab 80-oszlopos lyukkártyára jelölik be. Az egyik kártyán a tizedes osztályozás jelzete, a szerző neve és a lelőhelyek jelei szerepelnek, a másikon a cím, a kiadás jele, a kiadó neve és a megjelenés éve. A kártyák lyukasztása megfelelően rovatolt úrlapok nyomán történik, melyeket a katalogizálók töltenek ki. Az úrlap minden vízszintes rovatába egy-egy könyv adatai kerülnek. A függőleges rovatok a kártyaoszlopoknak felelnek meg, illetve a kártyákon felvett mezőknek megfelelően vannak elhatárolva. Az úrlap sorába a könyv adatait olyan pozícióhűen kell bevezetni, hogy abból a gépkártyák másolásszerűen lyukasztathatók legyenek. A tizedes osztályozás szerinti katalógusba a szakcsoportok címeit vezérkártyákról viszik be. A javítások, módosítások beolvasására szintén külön kártyákat használnak. A javítandó helyet a katalóguskötet lapját és sorát jelölő számokkal határozzák meg. A katalógusok oldalainak szövegtükrét öt példányban iratják ki a computer gyorsnyomtató készülékével. Egy példányról nyomólemezeket készítenek a katalóguskötetek nyomdai előállításához; négy példány adminisztratív célokat szolgál.

A szépirodalomról külön szerzői és címszerinti katalógusok készülnek; a gyermek- és ifjúsági irodalmat szintén külön katalógusokba foglalják. Foglalkoztak a zeneművek és hanglemezek gépi katalógusainak előállításával is, de ezt olyan költségesnek találták, hogy egyelőre eltekintettek tőle. Az a nézetük, hogy ezt a feladatot az ICT-computerrel kötetkatalógusokat előállító nyilvános könyvtárak összességének együttműködésével kellene megoldani; így a költségek megoszlanának.

A géppel készített kötetkatalógusok rendkívül egyszerűek és csupán a legminimálisabb adatokat tartalmazzák. Ezért egyes könyvtárak nem is tekintik, s nevezik azokat katalógusoknak, hanem csupán

lelőhely-jegyzékeknek. Ennek a, talán némileg túlzott, egyszerűsítésnek az az oka, hogy egyrészt a rendszernek 1965. áprilisában való bevezetésekor viszonylag rövid idő alatt kellett a terveket és a programokat elkészíteni, másrészt nagyon szűk volt a rendelkezésre álló computer-kapacitás. Camden városnegyed nemrégiben beszerzett egy ICT 1903 típusu computert. Mihelyt ez rendszeresen dolgozni kezd, erre térnek át a bér munkáról. Mivel több városi hatóság is vett hasonló computert, az ICT cég egy fejlettebb katalogizálási rendszer programjait dolgoztatta ki.

A további fejlesztésre irányuló elgondolásuk azt célozza, hogy megszabaduljanak attól a kötöttségtől, amit a lyukkártyákon felvett mezők korlátozott terjedelme okoz. A lyukkártya-bemenet helyett lyukszalagra akarnak áttérni. A könyvtáraknak saját lyukszalag-írógépeük lesz. Ezen saját maguk készítenek lyukszalagot, mely a könyvről a feldolgozási munkafolyamatok számára szükséges összes adatot tartalmazza. Ez az adatsorozat husz szakaszra /mezőre/ tagolódik; egyes mezőket még almezőkre is bontottak. A mezők, almezők közé elhatároló jelek kerülnek, az adatsorozatot pedig végjel zárja be. Mind a teljes adatsorozatnak, mind részeinek terjedelme elég tág határok között mozoghat. Az így elkészített lyukszalag nyomán computerrel fogják elkészíteni a könyvtári munkafolyamat valamennyi szakaszához szükséges produktumokat. A teljes adatállományból minden produktumhoz csak a vonatkozókat veszi igénybe a computer.

Ha a gépesítésnek ez a szintje megvalósul, akkor már csak a kölcsönzési szolgálat automatizálása oldandó meg. Erre azt az elgondolást alakították ki, hogy minden könyv és minden olvasó előre elkészített lyukkártyát kap, s kölcsönzéskor egy külön e célra szolgáló speciális készülék a két kártyába lyukasztott adatokat automatikusan lyukszalagra teszi át. A lyukszalagot a városi számítóközpont feldolgozza és hetente kétszer jegyzéket szolgáltat a könyvtárnak a kölcsönzésekről. Az Elliott-Automation cég e célra különleges adatgyűjtő-készüléket szerkesztett; prototípusa most van próbahasználaton. A West Sussex County Library /West Sussex Megyei Könyvtár/ már ilyet használ. Hasonló készülékeket más cégek /pl. Friden, Olivetti stb./ is gyártanak, de ezek vagy jelentősen drágábbak, vagy kevesebbet tudnak.

/Orosz G./

§§§